

Sygn. akt III USKP 2/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 stycznia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Halina Kiriło

w sprawie z odwołania J. B.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L.

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 14 stycznia 2021 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 10 stycznia 2019 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i zmienia poprzedzający go wyrok
Sądu Okręgowego w L. z 26 marca 2018 r., sygn. akt VIII U (...) w
ten sposób, że oddala odwołanie J. B. od decyzji Zakładu
Ubezpieczeń Społecznych Oddział w L. z 28 listopada 2016 r.,
(...).**

UZASADNIENIE

Decyzją z 28 listopada 2016 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w L. (organ rentowy) odmówił J. B. (wnioskodawca) prawa do emerytury. Organ rentowy wskazał, że wnioskodawca wykazał jedynie 4 lata, 10 miesięcy i 6 dni okresu pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze.

Wnioskodawca zaskarżył powyższą decyzję organu rentowego odwołaniem. Podniósł, że spełnia warunek co najmniej 15-letniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, ponieważ w tych warunkach był zatrudniony, jako kierowca ciągnika od 6 września 1976 r. do 13 stycznia 1992 r., od 16 maja 1992 r. do 25 listopada 1992 r. oraz od 1 czerwca 1993 r. do 30 listopada 1993 r. Ponadto wniósł o uwzględnienie do stażu pracy w szczególnych warunkach okresu zasadniczej służby wojskowej od 29 października 1976 r. do 14 października 1978 r.

Wyrokiem z 26 marca 2018 r., VIII U [...], Sąd Okręgowy w L. zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił wnioskodawcy prawo do emerytury od dnia 1 października 2016 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca był zatrudniony w Spółdzielni K. . w B. na stanowisku mechanika. W okresie od 29 października 1976 r. do 14 października 1978 r. odbywał zasadniczą służbę wojskową. Po powrocie do zakładu pracy ponownie pracował jako mechanik. W związku ze złożonym 8 sierpnia 1979 r. wnioskiem do pracodawcy został przeniesiony na stanowisko kierowcy ciągnika, na którym pracował do 13 stycznia 1992 r., a następnie do 25 listopada 1992 r. oraz w okresie od 1 czerwca 1993 r. do 30 listopada 1993 r. był zatrudniony na stanowisku kierowcy ciągnikowego.

Sąd pierwszej instancji ustalił ponadto, że wnioskodawca wykonywał swoje obowiązki za pomocą ciągnika rolniczego, w tym także w czasie wykonywania usług transportowych, w zestawie z przyczepami. Wnioskodawca wykonywał różnego rodzaju prace polowe: koszenie trawy, bronowanie, opryski, kultywację, siewy, kopanie ziemniaków. Mimo formalnego zatrudnienia jako kierowca ciągnikowy, brał udział w żniwach, jako kierowca kombajnu. Zbiory przewoził ciągnikiem z dwoma przyczepami o łącznej wadze 4,5 ton do elewatorów w L., J. i P. Dodatkowo przewoził wodę amoniakalną i nawozy z zakładów w P., materiały budowlane ze S. z przeznaczeniem dla rolników, masę bitumiczną do łatania dróg

oraz piasek z kopalni w F. i K., który następnie zimą wykorzystywany był do zabezpieczania dróg. Powyższe czynności kierowcy ciągników wykonywali, co najmniej 8 godzin, a zdarzało się, że nawet 12-14 godzin dziennie. Sąd pierwszej instancji ustalił, że Spółdzielnia K. świadczyła, w ramach umów z Rejonem Dróg Publicznych, usługi polegające na posypywaniu solą i odśnieżaniu dróg. Traktorzyści wykonywali powyższe czynności w ramach 8-12 godzinnych dyżurów. Przy odśnieżaniu, do ciągnika montowano rozrzutnik do nawozów, który rozsypywał piasek z solą.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że odwołanie wnioskodawcy zasługiwało na uwzględnienie, ponieważ wnioskodawca, łącznie z niespornym okresem 4 lat, 10 miesięcy i 6 dni, legitymuje się stażem pracy wykonywanej w szczególnych warunkach w wymiarze 18 lat, 3 miesięcy i 22 dni. Sąd Okręgowy przyznał, że skarżący wśród czynności wykonywanych w związku z zatrudnieniem na stanowisku kierowcy ciągnika wykonywał nie tylko prace o charakterze transportowym, lecz również prace polowe. Zdaniem Sądu pierwszej instancji praktycznie wszyscy traktorzyści zatrudnieni w jednostkach gospodarki uspołecznionej wykonywali dwa rodzaje prac – polowe i transportowe, jedynie okazjonalnie zajmując się innymi pracami jak np. odśnieżanie dróg. Sąd Okręgowy stwierdził dodatkowo, że przed zasadniczą służbą wojskową oraz po jej zakończeniu wnioskodawca wykonywał pracę na tym samym stanowisku mechanika. Skarżący nie wykazał, że wówczas wykonywał prace wymienione w Wykazie A rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43, dalej rozporządzenie z 7 lutego 1983 r.).

Apelację od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości.

Wyrokiem z 10 stycznia 2019 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny zmienił częściowo zaskarżony wyrok w ten sposób, że początkową datę prawa do emerytury ustalił na dzień 6 listopada 2016 r. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że praca kierowcy ciągnika wykonującego czynności

transportowe od października do marca oraz prace na polu jest pracą w szczególnych warunkach.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że postępowanie dowodowe wykazało, iż wnioskodawca w spornym okresie pracował na stanowisku kierowcy ciągnika i wykonywał prace transportowe od października do marca każdego roku oraz jako kierowca ciągnika wykonywał prace w polu. W zależności od powierzonych mu prac wykonywał zawsze prace kierowcy ciągnika. Kierując ciągnikiem wykonywał prace polegające na transportowaniu towaru albo po doczepieniu do ciągnika sprzętu rolniczego, kierował ciągnikiem wykonując prace polowe. Zawsze jednak jego praca polegała na kierowaniu ciągnikiem. Zdaniem Sądu Apelacyjnego charakter pracy kierowcy ciągnika wykonującego prace polowe za pomocą ciągnika i współpracujących z nim maszyn i urządzeń rolniczych i pracy kierowcy ciągnika przystosowanego do transportu i wykonującego wyłącznie transport jest tożsamy. Praca kierowcy ciągnika wykonywana przy pracach polowych jest tak samo obciążająca psychicznie, jak praca wykonywana w transporcie na drodze publicznej. Kierowca ciągnika w polu nie tylko kieruje ciągnikiem, ale jednocześnie zwykle obsługuje przyczepioną do ciągnika (transportowaną) maszynę rolniczą (np. siewnik, pług, glebogryzarkę).

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości i wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania. Organ rentowy wniósł o zasądzenie kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Organ rentowy zarzucił naruszenie: art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna) oraz § 2 i § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w związku z Wykazem A, dział VIII pkt 3 zawartym w załączniku do wyżej wymienionego rozporządzenia przez ich błędną wykładnię i uznanie, że praca kierowcy ciągnika rolniczego zatrudnionego przy pracach polowych w zakładzie pracy branży rolniczej, jest pracą w warunkach szczególnych wymienioną w Wykazie A stanowiącym załącznik do powołanego rozporządzenia w dziale VIII

dotyczącym transportu i łączności a w konsekwencji przyjęcie, że ubezpieczony w spornym okresie wykonywał pracę w warunkach szczególnych, co skutkowało uznaniem, że legitymuje się on ponad piętnastoletnim okresem pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze i w konsekwencji nieuprawnionym przyznaniem emerytury w obniżonym wieku emerytalnym.

Odpowiedź na skargę kasacyjną złożył w imieniu wnioskodawcy jego pełnomocnik wnosząc o odmowę przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania ewentualnie jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się zasadna w stopniu uprawniającym Sąd Najwyższy do wydania orzeczenia reformatoryjnego.

Dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego w zakresie kwalifikowania prac kierowców ciągników jako prac w warunkach szczególnych zostało podsumowane w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2019 r., III UZP 3/19 (OSNP 2019 nr 1, poz. 9), zgodnie z którą pracy traktorzysty w rolnictwie wykonywanej w okresie obowiązywania rozporządzenia z 1956 r. nie uważa się za okres zatrudnienia w szczególnych warunkach, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej. Niezależnie od rozstrzygnięcia w tej uchwale problemu prawnego dotyczącego (nie)zaliczalności stażu pracy w charakterze kierowcy ciągnika wykonującego prace polowe na poczet stażu pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., w uchwale tej przypomniano, że usystematyzowanie w rozporządzeniu z 7 lutego 1983 r. prac o znacznej szkodliwości dla zdrowia i uciążliwości według kryterium branż (gałęzi gospodarki) nie jest przypadkowe. Opierało się na założeniu, zgodnie z którym konkretne stanowisko jest narażone na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w jakim dziale gospodarki (branży) była wykonywana odpowiadająca mu praca. Dlatego dla kwalifikacji danego okresu jako okresu pracy w warunkach szczególnych konieczny jest bezpośredni związek

wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki. Przynależność pracodawcy do określonej gałęzi gospodarki miała więc istotne prawnie znaczenie i nie można dowolnie wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym. Dlatego Sąd Najwyższy przyjął, że jeżeli uciążliwość i szkodliwość dla zdrowia konkretnej pracy wynika z jej branżowej specyfiki, to należy odmówić tego szczególnego waloru pracy wykonywanej w innym dziale gospodarki. Z drugiej jednak strony, jeżeli praca wykonywana na konkretnym stanowisku odpowiada pracy wymienionej w załączniku do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. i przypisanej do konkretnej branży, dopuszczalne jest przełamanie branżowego przypisania stanowisk pracy uprawniających do emerytury w wieku obniżonym, jeżeli pracownicy zatrudnieni na takim samym stanowisku pracy, lecz w różnych branżach, narażeni byli w takim samym stopniu na ekspozycję na te same czynniki szkodliwe. Podkreślenia wymaga, że to „przełamanie” dozwolone jest tylko w zakresie dotyczącym „branży” i tylko w przypadku wykonywania takiej samej pracy, jak praca odpowiadająca pracy wykonywanej na stanowisku wymienionym w załączniku do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Specyfika czynności wykonywanych na danym stanowisku jest zaś determinowana przypisaniem jej do określonej branży i od tej specyfiki orzecznictwo Sądu Najwyższego nie przewiduje odstępstw.

Innymi słowy – co wymaga podkreślenia z uwagi na znane Sądowi Najwyższemu z urzędu dotychczasowe stanowisko Sądu Apelacyjnego w sprawach tego rodzaju jak niniejsza - dopuszczalne jest uznanie, że wykonywanie prac transportowych przez kierowcę ciągnika transportującego towary i zatrudnionego w przedsiębiorstwie przypisanym do branży chemicznej, a nie do branży transportowej stanowi wykonywanie pracy w warunkach szczególnych, ponieważ jest to taka sama praca. Natomiast niedopuszczalne jest przyjęcie, że pracą w warunkach szczególnych było wykonywanie przez kierowcę ciągnika zatrudnionego w przedsiębiorstwie nienależącym do branży transportowej innych czynności (prac) wynikających ze specyfiki tej branży, a nie polegających na wykonywaniu czynności transportowych *sensu stricto*.

W wykazie A, dziale VIII – transport i łączność – wskazano na prace w transporcie (poz. od 1 do poz. 17) i łączności (poz. 18 do poz. 22). W ramach

transportu wyodrębnia się dodatkowo prace związane z transportem: drogowym (poz. 1-3), wodnym (poz. 4-11), powietrznym (poz. 12) oraz na kolei (13-16). Do prac w transporcie zaliczono prace związane z kierowaniem pojazdami (np. prace kierowców ciągników, prace kierowców samochodów ciężarowych), ale także inne prace związane z przemieszczaniem się (przetransportowaniem) towarów albo osób (np. ciężkie prace załadunkowe, prace konduktorów wagonów sypialnych). Zatem nie tylko kierowanie pojazdem jest uważane za wykonywanie prac w transporcie, lecz także prace związane z przewożonym ładunkiem (poz. 1) albo prace związane z transportem (komunikacją) osób (poz. 14). Już wstępna lektura poszczególnych pozycji uwidacznia zaznaczenie odrębności przy pracy kierowców samochodów ciężarowych, autobusów i pojazdów specjalistycznych (poz. 2) oraz pracy kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsiennicowych (poz. 3). Szkodliwość (uciążliwość) pracy nie powstaje w związku z samym faktem prowadzenia tych pojazdów, lecz z faktem prowadzenia ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążeń psychofizycznych (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 16 grudnia 2016 r., II UK 512/15, LEX nr 2202499; z 31 sierpnia 2017 r., III UK 185/16, LEX nr 2390696). Z treści działu VIII wyprowadzono w orzecznictwie Sądu Najwyższego założenie, zgodnie z którym istnieje podstawa do wyodrębnienia prac w transporcie *sensu stricte* oraz *sensu largo*. Do pierwszej grupy zalicza się prace związane z bezpośrednią obsługą pojazdu, a jej immanentną cechą jest przemieszczanie związane z transportem osób albo rzeczy. Naturalnie przemieszczanie się w transporcie odbywa się po ciągach (szlakach) komunikacyjnych (drogach, torach wodnych, korytarzach powietrznych). Natomiast do prac w transporcie *sensu largo* należy zakwalifikować prace, które nie polegają na kierowaniu pojazdami, lecz są w pewien sposób związane z transportem (ciężkie prace załadunkowe, prace przy remoncie parowozów na gorąco, prace czyścicieli palenisk).

Z uwagi na wspomniane wyżej powiązanie szkodliwości warunków pracy z wykonywaniem pracy określonego rodzaju w przedsiębiorstwie należącym do konkretnej branży, umieszczenie przez prawodawcę prac kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsiennicowych jako prac wykonywanych w szczególnych warunkach właśnie w dziale VIII (poz. 3), a nie w innych działach

wykazu A (np. w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym) musi być odnoszone do szczególnych warunków panujących w transporcie (w tym przypadku w transporcie drogowym). Dlatego szkodliwość i uciążliwość tych prac, w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, należy wiązać ze specyfiką poruszania się w ruchu drogowym przez pojazdy o odmiennej w stosunku do „normalnych” uczestników tego ruchu charakterystyce (gabarytach i sposobie przemieszczania się), wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Tylko taki sposób rozumienia szczególnego charakteru prac w transporcie lądowym (drogowym) uzasadnia umieszczenie prac wymienionych w poz. 3 w tym samym dziale gospodarki wraz z pracami wykonywanymi przez kierowców samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, specjalizowanych, specjalistycznych (specjalnych), pojazdów członowych i ciągników balastowych, autobusów o liczbie miejsc powyżej 15, samochodów uprzywilejowanych w ruchu w rozumieniu przepisów o ruchu na drogach publicznych, trolejbusów i motorniczych tramwajów (poz. 2).

Nie można natomiast utożsamiać warunków, w jakich owe prace mają być wykonywane, z warunkami towarzyszącymi pracom polowym (np. drgania, zapylenie, hałas, kontakt z środkami chemicznymi), zwłaszcza że prace te nie są pracami transportowymi (nie polegają one na przewożeniu ludzi i ładunków), lecz typowymi pracami w rolnictwie polegającymi na orce, siewie, nawożeniu i zbiorach płodów rolnych z użyciem przypiętych do traktora maszyn rolniczych, realizowanymi poza drogami publicznymi, a przez to bez narażenia na zagrożenia charakterystyczne dla ruchu drogowego.

Dlatego też w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że wykładnia językowa regulacji zawartej w wykazie A, dział VIII, poz. 3, przy uwzględnieniu przyjętej przez rozporządzenie kwalifikacji branżowo-stanowiskowej oraz systematyki przepisów, nie pozwala na kwalifikowanie pracy kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych wykonujących pracę w rolnictwie jako pracy w szczególnych warunkach.

Odmowa zakwalifikowania, jako wykonywanej w szczególnych warunkach, pracy traktorzysty (kierowcy ciągnika rolniczego) w trakcie prac polowych, a nie w transporcie, odpowiada rozumieniu tych przepisów przedstawionemu już wcześniej

w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, LEX nr 1467147; z 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, LEX nr 1797093; z 5 maja 2016 r., III UK 121/15, LEX nr 2080883; z 5 maja 2016 r., III UK 132/15, LEX nr 2052411; z 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, LEX nr 2108499; z 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032; z 9 lutego 2017 r., III UK 66/16, LEX nr 2238701; z 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, LEX nr 2252207; z 23 lutego 2017 r., I UK 43/16, LEX nr 2258058; z 23 lutego 2017 r., I UK 76/16, LEX nr 2252218; z 20 kwietnia 2017 r., I UK 154/16, LEX nr 2305919; z 5 października 2017 r., II UK 436/16, LEX nr 2390730; z 5 grudnia 2017 r., II UK 574/16, LEX nr 2417595; z 23 stycznia 2018 r., II UK 655/16, LEX nr 2435654; z 18 kwietnia 2018 r., II UK 64/17, LEX nr 2488694; z 27 czerwca 2018 r., I UK 178/17, LEX nr 2521656; z 23 stycznia 2020 r., II UK 221/18; z 16 stycznia 2020 r., III UK 396/18; z 5 marca 2020 r., III UK 33/19; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 23 czerwca 2020 r., III UK 260/19, LEX nr 3029719; z dnia 14 maja 2020 r., II UK 116/19, LEX nr 3047503; z 10 grudnia 2020 r., II UK 309/19, niepublikowane) i podzielanemu przez obecny skład tego Sądu.

Z poczynionych w niniejszej sprawie ustaleń wynika, że wnioskodawca był zatrudniony w spornych okresach jako traktorzysta wykonujący prace polowe, a jedynie okazjonalnie i sporadycznie prace transportowe. Wykonywanie prac polowych nie może zaś być kwalifikowane jako wykonywanie pracy w warunkach szczególnych, o której mowa w wykazie A, dział VIII, poz. 3 stanowiącego załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Przy dokonanych w niniejszej sprawie ustaleniach, z których jasno wynika, że wnioskodawca wykonywał prace transportowe jedynie w okresie od października do marca każdego roku, co daje łącznie niecałe 8 lat pracy w warunkach szczególnych, zasadne było uchylenie zaskarżonego wyroku i zmiana poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji, gdyż wydana w niniejszej sprawie decyzja organu rentowego – odmawiająca prawa do emerytury w wieku obniżonym – była zgodna z prawem.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.